

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА РІВНІ B1 (Intermediate)**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0358 - 4
спеціальності: 035 Філологія
спеціалізації: 035.04 Германські мови та
літератури (переклад включно)
освітньої програми: Мова і література
(англійська)

Іванова Каріна Сергіївна

Керівник: к.пед.н., доцент Л.М. Пінчук

Рецензент: к.пед.н., доцент Надточій Н.О.

Запоріжжя – 2020

РЕФЕРАТ

Магістерська робота – 51 стор., 47 джерел, 7 додатків

Об'єкт дослідження: процес формування іншомовної граматичної компетенції на рівні B1 (*Intermediate*) учнів старшої школи.

Мета роботи: визначення особливостей комунікативного навчання граматики англійської мови на рівні B1 (*Intermediate*) на прикладі навчання видно-часових форм англійського дієслова в теперішньому часі.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення теорії і практики навчання іншомовного спілкування, які розглядались у роботах таких вітчизняних і закордонних науковців, як: Бігич О.Б., Гальскова Н.Д., Гез Н.І., Леонтьєв О.О., Ніколаєва С.Ю., Скляренко Н.К., Тарнопольский О.Б., Г.Веллінгтон, М.Вульман, М.Кларк, Дж.Хармер, С.Торнбері та ін.

Отримані результати: ефективність засвоєння граматичного матеріалу англійської мови зростає в умовах комунікативно-ситуативної спрямованості навчання. Граматичні навички необхідно формувати в умовах першочергового ознайомлення учнів з функцією виучуваної граматичної структури (ГС) у мовленні. З цією метою слід використовувати реальні та уявні ситуації, створені різними засобами – за допомогою вербального опису, ілюстративного, предметного або дійового унаочнення. Вже на етапі ознайомлення нова ГС має засвоюватись в нерозривній єдності з її функцією у мовленні. На етапі автоматизації слід формувати навички вибору ГС на рівні фрази і понадфразової єдності, використовуючи певну послідовність від мовних вправ до мовленнєвих завдань: імітація зразка мовлення (ЗМ), підстановка ЗМ, трансформація ЗМ, завершення ЗМ, відповіді на різні типи запитань; самостійне вживання засвоєної граматичної структури у відповідних ситуаціях спілкування.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, комунікативна ситуація, граматична компетенція, граматична навичка, граматична структура

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ	
КОМУНІКАТИВНОЇ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	13
1.1 Сучасні і традиційні підходи до проблеми навчання граматики англійської мови.....	13
1.2 Граматична компетенція як основа коректного оформлення висловлювань в усному і писемному спілкуванні англійською мовою...	17
1.3 Етапи роботи над іншомовним граматичним матеріалом.....	19
1.3.1 Етап презентації граматичного матеріалу.....	21
1.3.2 Етап автоматизації дій з новою граматичною структурою в усному і писемному мовленні.....	24
1.4 Класифікація вправ для навчання граматики за критерієм комунікативності.....	25
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ	
ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	26
2.1 Програмні вимоги до тематики ситуативного спілкування учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів.....	26
2.2 Мовний граматичний інвентар: категорії і структура.....	29
2.3 Комплекс вправ на етапі ознайомлення з видо-часовими формами дієслова в теперішньому часі (<i>Present Tenses</i>)	30
2.4 Комплекс вправ на етапі автоматизації дій з видо-часовими формами дієслова в теперішньому часі (<i>Present Tenses</i>) на рівні фрази і понадфразової єдності.....	35
2.5 Методичні основи формування граматичних навичок володіння видо-часовими формами дієслова в теперішньому часі (<i>Present Tenses</i>).....	39
2.6 Критерії ефективності комунікативного підходу до навчання ГС.....	47

ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	58
SUMMARY	76

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АМ – англійська мова

ДК – дослідні класи

ГМ – граматичний матеріал

ГН – граматична навичка

ГС – граматична структура

ЗМ – зразок мовлення

ЗОШ – загальноосвітня школа

ІМ – іноземна мова

ІКК – іншомовна комунікативна компетенція

ІГК – іншомовна граматична компетенція

КК – контрольні класи

МД – мовленнєва діяльність

НМК – навчально-методичний комплекс

ПФЄ – понадфразова єдність

ВСТУП

Становлення системи освіти в Україні XXI століття відбувається в умовах кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, інтеграційних і глобалізаційних процесів. Нова парадигма освіти передбачає формування і розвиток ключових компетентностей для навчання протягом усього життя. Серед пріоритетних компетентностей Радою Європи визначені грамотність (*literacy competence*); мовна компетентність (*languages competence*); компетентність культурної обізнаності та самовираження (*cultural awareness and expression competence*). Зазначені компетентності є вкрай важливими для досягнення успіху у професійному і особистому житті людей, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями [18].

Компетентнісний підхід у системі освіти сприяє формуванню і розвитку інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості, її самостійності, самодостатності, творчої активності. Використання компетентнісного підходу у процесі навчання іноземних мов передбачає практичне володіння іноземною мовою і виражається у формуванні іншомовної комунікативної компетенції, тобто здатності здійснювати іншомовне міжособистісне і міжкультурне спілкування з носіями мови [1, с. 107]. За умов компетентнісного підходу акценти у навчанні іноземної мови зміщуються з процесу засвоєння і накопичення знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних життєвих ситуаціях. За цих умов певним чином змінюється і зміст навчання, перевага надається комунікативно-ситуативним завданням, наближеним до реального життя, що стимулює перетворення учня з пасивного об'єкта – споживача знань в активного суб'єкта, який вміє критично мислити, грамотно сформулювати проблему, виявити творчий підхід до її вирішення.

Пріоритетним завданням освіти стає навчити навчатися. Цей підхід є особливо актуальним у процесі навчання іноземних мов. На протязі останніх десятиріч домінуючу роль у навчанні іноземної мови має комунікативний метод, особливість якого полягає в спробі наблизити процес навчання іноземної мови до процесу реальної комунікації. Головна мета комунікативного підходу – навчання основних видів мовленнєвої діяльності, а саме, усного і писемного мовлення, аудіювання і читання як засобу спілкування в різноманітних життєвих ситуаціях [20, с. 27].

Теоретичні й практичні аспекти процесу навчання іноземних мов розглядались у наукових дослідженнях таких науковців, як Бігич О. Б., Гальскова Н. Д., Гез Н. І., Леонтьєв О.О., Ніколаєва С. Ю., Скалкін В. Л., Склярєнко Н. К., Тарнопольский О. Б., Панова Л. С. Особливості навчання іншомовного спілкування розглядали зарубіжні науковці С. Ведемейер, Г. Веллінгтон, М. Вульман, М. Кларк, П. Мітчел, Ф. Персиваль. С. Сполдінг, Дж. Хармер, С. Торнбері, Х. Мітчел, В. Шарп та ін.

Отже, грамотність (*literacy competence*) і мовна компетентність (*languages competence*) визначені одними з пріоритетних компетентностей. Для досягнення високого рівня грамотності при навчанні іноземних мов вкрай важливим є формування іншомовної граматичної компетенції (ІГК), тобто здатності людини граматично коректно висловлюватись в усній і письмовій формі комунікації.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим фактом, що в останні десятиліття у процесі навчання іноземних мов спостерігається тенденція до применшення ролі граматики і, відповідно, скорочення часу на виконання граматичних вправ і завдань, що не сприяє формуванню граматичних навичок і призводить до значного збільшення кількості помилок в усному і писемному мовленні учнів. Пошук шляхів і способів підвищення ефективності засвоєння граматичного матеріалу англійської мови в рамках комунікативно-орієнтованої спрямованості навчання призвів до появи комунікативної граматики, яка розкриває правила функціонування

одиниць мови у мовленні у залежності від змісту висловлювання. Вивчення граматичних явищ відбувається від значення до форми, а не від форми до значення як у традиційній граматиці. Відбір активного і пасивного граматичного матеріалу для цілей навчання комунікативної граматики здійснюється за принципами частотності, типовості, сполучуваності, репрезентативності, тематико-ситуативної обумовленості.

Об'єкт дослідження – процес формування іншомовної граматичної компетенції на рівні B1 (*Intermediate*) учнів старшої школи.

Предмет дослідження – методика формування комунікативних граматичних навичок мовлення у процесі навчання видо-часових форм англійського дієслова в теперішньому часі (*Present Tenses*).

Мета дослідження – визначення особливостей комунікативного навчання граматики англійської мови на рівні B1 (*Intermediate*) на прикладі навчання видо-часових форм англійського дієслова в теперішньому часі.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що ефективність засвоєння граматичного матеріалу англійської мови зростає в умовах комунікативно-ситуативної спрямованості навчання.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. Проаналізувати різні методичні підходи до навчання граматики англійської мови.
2. Дати тлумачення поняття «іншомовна граматична компетенція».
3. Дослідити особливості формування іншомовної граматичної компетенції.
4. Розробити комплекс комунікативних завдань з навчання видо-часових форм англійського дієслова в теперішньому часі (*Present Tenses*) відповідно до ситуацій спілкування за вимогами програми для учнів 10-11 класів загальноосвітніх шкіл.
5. Експериментально перевірити ефективність розроблених комунікативних завдань з навчання видо-часових форм англійського дієслова в теперішньому часі (*Present Tenses*).

6. Виявити специфічні особливості формування іншомовної граматичної компетенції учнів 10 класів загальноосвітніх шкіл.

У процесі роботи використано такі **методи дослідження**: критичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження; вивчення і узагальнення підходів до навчання граматики англійської мови; наукове спостереження процесу навчання комунікативної граматики у загальноосвітньому навчальному закладі.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці комплексу комунікативних завдань для навчання видо-часових форм англійського дієслова в теперішньому часі (*Present Tenses*) з метою удосконалення умінь грамотного оформлення висловлювань в усному і писемному мовленні учнів старшої школи.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів на уроках англійської мови у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів, а саме у використанні запропонованих методичних рекомендацій з метою удосконалення процесу навчання граматики у старшій школі; у створенні комплексу граматичних ігрових завдань за темами ситуативного спілкування, передбачених вимогами навчальної програми з англійської мови для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Апробація роботи. Результати дослідження обговорені на XI Міжвишівській студентській науково-практичній конференції «Різдвяні студентські наукові читання», за результатом якої опубліковано тези:

Грамматична компетенція як основа коректного оформлення висловлювань в усному і писемному спілкуванні англійською мовою // Різдвяні студентські наукові читання: *Viva in lingua*. Запоріжжя : ЗНУ. 2019.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1.1 Сучасні і традиційні підходи до проблеми навчання граматики англійської мови.

Реформування в галузі освіти відбувається в умовах глобалізації. Така тенденція ставить нові завдання та вимоги перед сучасною освітою. Це потребує переосмислення, уточнення та пошуку ефективних підходів до навчання іноземної мови. Період становлення англійської мови як мови міжнародного спілкування сприяв появі нової мети у процесі навчання, а саме, оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування, і для реалізації цієї мети недостатньо володіти знанням певної кількості лексичних одиниць та правил граматики. Основною метою навчання іноземної мови у школі є формування в учнів лексичних і граматичних навичок як одного з найважливіших компонентів мовленнєвих умінь говоріння, аудіювання, читання та письма. В залежності від умови навчання, характеру аудиторії та самого граматичного матеріалу, а також від тієї позиції, якої дотримується вчитель у викладанні граматики, можна по-різному організовувати процес ознайомлення з граматичним матеріалом і його тренування. Для того щоб показати цей процес у певній системі, розглянемо докладніше традиційні підходи і існуючі в їх рамках методи навчання граматики. Підхід – це найбільш загальні, стратегічні положення про навчання іноземної мови. Метод, на відміну від підходу, пропонує розробку конкретних кроків, наявність певних принципів, використання конкретних прийомів. Методи навчання реалізують той чи інший підхід, будучи, таким чином, тактичною моделлю процесу навчання [1, с. 137].

У XIX та на початку XX сторіччя одними з основних методів навчання іноземних мов були перекладні методи, які поділялися на граматико-перекладний та текстуально-перекладний в залежності від того, який мовний аспект – граматика чи лексика – знаходився у центрі уваги при вивченні іноземної мови.

Граматико-перекладний метод був поширений в усіх країнах Європи у XVIII-XIX ст. Представниками граматико-перекладного методу були І. Мейдингер (Німеччина), Г. Оллендорф (Англія). За цим методом важливим у процесі опанування мови вважався шлях від пояснення граматичних правил до усвідомленого побудування іншомовних речень на основі цих правил. Семантизація нової лексики відбувалася через її переклад на рідну мову та заучування матеріалу напам'ять. Навчання проходило без використання контексту, виключно через опрацювання мовної форми, при цьому навіть застосовувалися речення, що не мали жодного змістовного смислу, оскільки вважалося, що він відволікає від мовної форми [26, с. 58].

Застосування граматико-перекладного методу протягом довгого періоду пояснюється традиціями, успадкованими від латинських шкіл, формальними загальноосвітніми цілями навчання, не пов'язаними з реальним іншомовним спілкуванням. Лінгвістичну основу граматико-перекладного методу складали ідеї порівняльного мовознавства, згідно з якими мови не відрізняються у своїй структурі і їх елементи можуть взаємозамінюватись. Так, відомий німецький лінгвіст В. Гумбольдт вважав, що метою викладання мови є повідомлення знань про її загальну структуру. Порівняльно-історичне мовознавство не мало значного впливу на методи викладання живих мов, оскільки свою увагу воно зосереджувало на стародавніх мовах, вважаючи їх вершиною мовного розвитку. Представники граматико-перекладного методу брали за основу навчання окремі слова та речення, що ілюстрували певні граматичні явища, тобто граматичні правила мови, яка вивчалась. Метою навчання в межах граматико-перекладного методу було навчання читання та

перекладу текстів, переважно художніх, на рідну мову. Головним досягненням перекладних методів є деякі прийоми роботи з текстом (аналіз та переклад, пошук у тексті вивченого лексичного та граматичного матеріалу, встановлення різноманітних аналогій з рідною мовою та ін.)

Проте перекладні методи мали серйозні недоліки. Вони не були орієнтовані на оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. Характерним для цих методів був відрив форми від змісту. Так, при граматики-перекладному методі в деяких підручниках для вправ навмисно підбирались зовсім не пов'язані одне з одним речення, щоб не відволікати увагу учнів від форми, яка в мові визнавалась єдиним об'єктом вивчення.

У 80-ті роки минулого сторіччя почався поступовий перехід до кардинально нової парадигми навчання, яка базувалася на комунікативному підході [26, с. 67].

Формується характерна тенденція до посилення комунікативної спрямованості навчального процесу та його наближення до реального процесу спілкування. Розробкою комунікативного методу в тій чи іншій мірі займалось багато науковців у різних країнах. Найбільш вагомий внесок в обґрунтування методу зробили найпослідовніші його прихильники і насамперед Г. Уїдоусан, У. Литлвуд (Англія), Г. Е. Піфо (Німеччина), Ю. І. Пассов (Росія).

Як зазначив Б.О. Тарнопольский, за своєю суттю, досить схематично та дещо спрощено комунікативний метод зводиться до того, щоб вчити іншомовного спілкування через спілкування і заради спілкування. Комунікативний метод орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування, а саме:

- діяльнісний характер мовленнєвого спілкування, що втілюється в комунікативній поведінці вчителя як учасника процесу спілкування та навчання, і в комунікативно вмотивованій, активній поведінці учня як суб'єкта спілкування і навчання;

- предметність процесу комунікації, яка має бути змодельована обмеженим, але точно визначеним набором предметів обговорення (тем, проблем, подій і т. ін.);
- ситуації спілкування, що моделюються, як найтипівіші варіанти стосунків учнів між собою;
- мовленнєві засоби, які забезпечують процес спілкування і навчання в даних ситуаціях [13, с. 123].

У процесі навчання за комунікативним методом в учнів формується іншомовна комунікативна компетенція. Під поняттям “іншомовна комунікативна компетенція” розуміють здатність успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови відповідно до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого контактів. Основними характерними рисами іншомовної комунікативної компетенції є динамічність, імпліцитність, комплексність, культурна зв'язність і релятивність. Компетентнісний підхід протистоїть поширеній думці про те, що вивчене або запам'ятоване і є знанням. Людські знання розвиваються, передаються і зберігаються в соціальних ситуаціях, що відображає взаємозв'язок людського мислення і соціального контексту, в якому воно виникає і відображає реальність повсякденного спілкування.

Таке розуміння є однією з істотних відмінностей сучасних підходів до навчання іноземної мови від традиційних, у яких мета полягає у ретрансляції знань, а не надбанні їх у процесі активної пізнавальної діяльності. Тобто такий підхід у навчанні англійської мови базується не на накопиченні обсягу знань, навичок і умінь, а на здатності використовувати їх в іншомовній діяльності.

Концепція комунікативного методу навчання спирається на наступні принципи:

1. Комунікативна спрямованість навчання. Для реалізації принципу пропонувалося широко використовувати рольові ігри, проекти, аудіовізуальні засоби.

2. Взаємодія функції і форми. Згідно з цим принципом передбачалося розуміння учнями функціонального призначення мовних засобів в динаміці їх комунікативного використання.
3. Взаємопов'язане навчання всіх форм усного та письмового спілкування.
4. Автентичний характер навчальних матеріалів із залученням газетних матеріалів, фрагментів фільмів, текстів художньої та науково-популярної літератури.
5. Принцип ситуативності, за яким навчання здійснюється на основі ситуацій, які сприймаються учнями як характерна система взаємовідносин в середовищі носіїв мови.
6. Особистісно орієнтована спрямованість навчання. Центральною фігурою в роботі з використанням методу стає учень, який активно працює з товаришами по навчальній групі, беручи участь в рольових іграх та проектах. Творчий характер навчального процесу при цьому проявляється в тому, що всі учні беруть активну участь у виборі матеріалу, плануванні уроку або ходу рольової гри.
7. Адекватність зворотного зв'язку. В ході уроку передбачається корекція помилок, що не порушує комунікацію. Володіння компенсаторною компетенцією є важливою умовою виходу учнів зі скрутного становища в процесі спілкування. [1, с. 104 - 105].

1.2 Граматична компетенція як основа коректного оформлення висловлювань в усному і писемному спілкуванні англійською мовою

Граматична компетенція (ГК) – це здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок і знань та граматичної усвідомленості [23, с. 15].

Характерними особливостями граматичної компетенції є здатність розуміти й виражати значення, продукуючи й розпізнаючи правильно оформлені, згідно з цими принципами, фрази й речення (що є протилежним заучуванню та відтворенню їх стійких формул; неусвідомлене вживання граматичних форм рідної та іноземної мови, згідно з законами і нормами граматики (рід, число, відмінок тощо); розуміння граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних форм: внутрішнє невербалізоване знання граматичної системи мови, знання морфологічної й синтаксичної системи мови (типології форм), а також набору правил [6, с.75].

Основними компонентами граматичної компетенції є граматичні навички, граматичні знання і граматична усвідомленість. Граматичні навички, як і всі інші мовленнєві навички, мають характеризуватися такими ознаками як автоматизованість, гнучкість і стійкість та формуватися поетапно. Сформованість репродуктивної граматичної навички – одна з передумов функціонування вміння мовця поєднуватися комунікативний намір і форма, за допомогою якої цей намір виражається [23, с. 17].

Існують різні типи навчальної інформації, які допомагають учням одержувати граматичні знання:

1. Правила (описові правила і правила інструкції).
2. Зразок мовлення (ЗМ) на рівні словоформи, словосполучення, фрази, понадфразової єдності (ПФЄ).
3. Модель.
4. Схеми.
5. Ілюстративна таблиця.
6. Когнітивна метафора (вербальна або зображальна) [13, с. 234].

Формування ГК починається у початковій школі. Завдання вчителя тут – дати учням якомога більше зразків мовлення, які вони спочатку вживають без змін, потім з мінімальними змінами згідно з ситуацією мовлення, створеною вчителем.

Зразок мовлення (ЗМ) – це типова мовленнєва одиниця (МО), за аналогією з якою можна побудувати багато інших МО, що мають таку саму структуру.

На “граматичній” стадії молодші школярі вже можуть вносити зміни у ЗМ спочатку на синтаксичному, а потім і на морфологічному рівні [23, с. 18].

Далі, посилаючись на Н.К. Складенко, в основній школі головним завданням є оволодіння так званим активним граматичним матеріалом. Звичайно, учні основної школи мають не лише імітувати вчителя, але й породжувати свої власні висловлювання з конкретними ГС, а також розуміти їх у мовленні вчителя, інших учнів, і найголовніше – у мовленні носіїв мови, для чого слід активно застосовувати фоно і відеофонограму.

У старшій (переважно профільній школі) з’являється необхідність засвоювати не лише активний граматичний матеріал (до початку занять у старшій школі він в основному вже засвоєний), але й так званий пасивний граматичний матеріал, що належить до шкільного граматичного мінімуму.

У середніх навчальних закладах вивчаються не всі граматичні явища виучуваної іноземної мови (ІМ), а спеціально відібраний шкільний граматичний мінімум, який складається з активного граматичного мінімуму і пасивного граматичного мінімуму [23, с. 19].

1.3 Етапи роботи над іншомовним граматичним матеріалом

За методикою Тарнопольського О.Б, послідовність набуття навичок і умінь в іноземній мові має включати чотири основні етапи роботи над матеріалом:

1. Етап презентації, на якому викладач (з точки зору використовуваних ним методів навчання) проводить показ/демонстрацію нового для студентів граматичного явища, а ті, хто навчаються, з ним

ознайомлюються. Після цього в межах того ж етапу викладач або проводить експліцитне пояснення граматичного матеріалу, або організує самостійний пошук, щоб студенти зрозуміли змістові та формальні ознаки цього матеріалу, а також сферу та особливості його застосування. В обох випадках ті, хто навчаються, проходять через стадію розмірковування (усвідомлення) щодо уведеного матеріалу з метою його розуміння, причому у випадку самостійного пошуку останній передусь усвідомленню того чи іншого граматичного явища.

2. Етап формування мовленнєвих граматичних автоматизмів в усному мовленні. Це є основним (тренувальним) етапом формування таких автоматизмів, оскільки практично всі вони обслуговують як усне, так і письмове мовлення (навіть суто рецептивні – див. вище – автоматизми, оскільки вони служать не тільки для читання, а й для аудіювання). Усне мовлення є первинним, письмове мовлення – похідне від нього, тому і в граматичному тренуванні воно займає місце після усного тренування. Формування мовленнєвих граматичних автоматизмів в усному мовленні здійснюється через систему усних вправ – перш за все, умовно-комунікативних, про які вже неодноразово йшлося на сторінках цього підручника. Також на цьому етапі можливо і доцільно використовувати певну кількість некомунікативних вправ, про що буде йтися далі.
3. Етап включення мовленнєвих граматичних автоматизмів до різних видів мовлення. Цей етап займає проміжне місце. З одного боку, продовжується тренування граматичних автоматизмів, але вже на основі виконання письмових умовно-комунікативних та некомунікативних вправ (включаючи вправи на переклад з рідної мови на виучувану – див. далі). З іншого боку, здійснюється перехід до письмових вправ, які поєднують окремі автоматизми у цілісні навички, а ці вправи вже більше є вправами наступного етапу – останнього у процесі відпрацювання нового граматичного матеріалу.

4. Етап розвитку, протягом якого окремі сформовані на попередніх етапах автоматизми об'єднуються у цілісні навички, і ці навички розвиваються та удосконалюються. Таке об'єднання, розвиток та удосконалення відбуваються, як зрозуміло з усього наведеного вище з цього приводу, в процесі мовленнєвої практики, тобто мимовільно, так що розвиток як етап у роботі над граматичним матеріалом не є цілеспрямованим навчанням граматики, а практикою в різних видах іншомовної мовленнєвої діяльності, де граматичні явища опрацьовуються студентами побіжно. Це означає опрацювання без усвідомлення того, що паралельно з навчанням іншомовного говоріння, слухання, читання або письма ті, хто навчаються, одночасно розвивають та удосконалюють власні граматичні навички, об'єднуючи в них ті окремі автоматизми, з яких складається кожна з таких навичок [26, с. 217].

1.3.1 Етап презентації граматичного матеріалу

Тарнопольський О.Б. зазначає, метою етапу презентації граматичних явищ і створення орієнтовної основи для попереднього формування досвіду є створення нової орієнтовної основи для подальшого формування навички в процесі.

Основна вимога до демонстрації граматичного матеріалу, до того, в якому навчальному контексті він вперше має бути представлений студентам, має бути комунікативний контекст, тобто такий, де ті, хто навчаються, наочно бачать комунікативну функцію того чи іншого граматичного явища.

Так нове граматичне явище демонструється через читання тими, хто навчаються, або аудіювання зв'язного осмисленого тексту, в якому багаторазово фігурує певна граматична форма. Те саме має місце й тоді, коли демонстрація здійснюється через використання відеофільму, де цільова

граматична форма багаторазово вживається у звукоряді, що супроводжує зображення, яке демонструє дії в процесі їх виконання тими, хто говорять та використання нерухомих зображень (малюнків, слайдів, схематичних малюнків-крокі на класній дошці) або через рухи чи жестикуляцію викладача.

Подібна комунікативна орієнтованість має бути невід'ємною характеристикою і поясненнями граматичного матеріалу, які надає викладач. Як вважає Тарнопольський, пояснення потрібно завжди будувати як правило-інструкцію, тобто як коротке розкриття того значення, що передає та чи інша граматична форма в мовленні, опис сфери та шляхів її застосування і формальних ознак у такому застосуванні. Також, воно повинно завжди починатись з формальних ознак з тим, щоб, розпізнавши їх, студенти могли усвідомити значення, яке передає це явище в комунікації. Комунікативна орієнтованість повинна мати місце і тоді, коли студенти отримують завдання щодо самостійного пошуку. Найпростішою формою такого пошуку є індуктивне пояснення – на основі наданих викладачем численних прикладів вживання граматичного явища в комунікативних ситуаціях ті, хто навчаються, намагаються самостійно «вивести» правило щодо комунікативного значення, яке це явище передає, того, як воно вживається у мовленні і які комунікативні ознаки має [26, с. 219].

1.3.2 Етап автоматизації дій з новою граматичною структурою в усному і писемному мовленні.

Спілкуючись рідною мовою, мовець думає лише про те, що сказати і в якій послідовності. Ці дії знаходяться на рівні свідомої провідної діяльності. Окремі операції процесу породження мовленнєвого висловлювання непомітні, оскільки всі вони повністю автоматизовані і здійснюються

миттєво. При говорінні ІМ (за умови недостатнього рівня володіння нею) ці операції стають помітними через відсутність міцних зв'язків між мовленнєвим задумом та мовними засобами його вираження, які існують у носіїв мови. Тому умовою здійснення діяльності говоріння є наявність мовленнєвих автоматизмів, або мовленнєвих навичок: граматичних, лексичних, вимовних (артикуляційних та інтонаційних). Вказані навички в сукупності складають операційний рівень говоріння як уміння. Проте ця сукупність ще не є власне вмінням, бо останнє не можна звести до простої суми елементів, що його складають. Уміння має свої власні якості: цілеспрямованість, продуктивність, самостійність, динамічність, інтегрованість [13, с. 299].

Тарнопольський О. Б. також зазначає, що формування мовленнєвих граматичних навичок іде шляхом їх автоматизації в усній мові. Цей етап можна вважати найважливішим, так як з ним пов'язана автоматизація граматичних дій, без яких неможливе створення навички. На цьому етапі відбувається масоване тренування з використанням відповідних усних вправ. Використовуються лише некомунікативні та умовно-комунікативні вправи. Місце таких вправ – безпосередньо після презентації нової граматики, де декілька вправ цього виду сприяють профілактиці граматичних помилок тих, хто навчаються, в їх наступному мовленні.

За Тарнопольським Б.О, основними вправами, що виконуються усно у великій кількості (протягом майже всього часу, що був відведений на цей етап) і служать для формування потрібних граматичних автоматизмів, є умовно-мовленнєві, або умовно-комунікативні, вправи. Такі вправи, розроблені у працях Пасова Ю. І. (1977; 1985), Скалкіна В. Л. (1981), Склярєнко Н. К. (1999) та Тарнопольського О. Б. (1991; 1993). У більшості випадків виконання подібних вправ здійснюється з використанням звукової техніки (студент «розмовляє з диктором»).

Остаточне завершення формування того чи іншого автоматизму здійснюється через його закріплення у ході виконання письмових вправ. Нерідко саме на цьому етапі письмові тренувальні вправи та завдання, які належать до мовленнєвої практики, майже зливаються, безпосередньо йдучи одне за одним. Наприклад, учні спочатку можуть виконати письмову вправу на відпрацювання певного граматичного автоматизму (тренування), а відразу ж після цього читати текст, вільне розуміння якого багато в чому залежить від сформованості щойно тренуваного автоматизму (мовленнєва практика)[26, с. 223].

1.4 Класифікація вправ для навчання граматики за критерієм комунікативності

Розглянемо типи вправ за критерієм "комунікативність". Склярєнко Н.К розрізняє:

- комунікативні (мовленнєві) вправи;
- умовно - комунікативні вправи (або умовно-мовленнєві);
- некомунікативні (мовні) вправи.

Комунікативні вправи розглядаються як спеціально організована форма спілкування коли учень реалізує акт мовленнєвої діяльності іноземною мовою, що вивчається.

В умовно-комунікативних вправах передбачаються мовленнєві дії учнів у ситуативних умовах. Основні визначальні якості даного типу вправ – наявність мовленнєвого завдання (з'ясувати щось, дати комусь пораду, висловити захоплення і т.д.) і ситуативності. Якщо одна з цих двох ознак відсутня, вправу не можна віднести до умовно-комунікативних.

У некомунікативних вправах учні виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, зосереджуючи увагу лише на формі.

У відповідності з етапами формування навичок і вмінь мовлення до системи вправ увійдуть спочатку умовно-комунікативні вправи, призначені для формування навичок, а потім комунікативні, що використовуються для розвитку вмінь. Некомунікативні вправи можуть у разі потреби включатися до системи поряд з умовно-комунікативними [23, с.21].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

2.1 Програмні вимоги до тематики ситуативного спілкування учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів

Теми і ситуації спілкування - це один з найважливіших компонентів змісту навчання. По-перше, будь-яке усно-мовленнєве та письмово-мовленнєве спілкування пов'язане з темою спілкування, яка визначає його зміст. По-друге, усно-мовленнєва та письмово-мовленнєва комунікація завжди відбувається у певній ситуації, і ця ситуація визначає, як саме комунікація буде відбуватися. Тема може залежати від ситуації, вони можуть бути повністю незалежними одна від одної і, нарешті, ситуація може залежати від теми. Саме останній варіант є найбільш розповсюдженим у професійному спілкуванні, що дало підставу деяким методистам стверджувати, що у навчанні іноземних мов для спеціальних цілей домінують саме теми, тобто вони мають пріоритет над ситуаціями. Таким чином, потрібно проводити добір фахових тем для навчання, а під ці теми відбирати ситуації, адекватні для спілкування. Отже, саме поняття теми є базовим для всього змісту навчання іноземної мови і добору цього змісту [26, с. 121].

Головним об'єктом навчання методики передбачає формування компетентностей у основних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні, письмі. Для досягнення такої мети необхідна, по-перше, практична орієнтація уроку, тобто переважання вправління над повідомленням знань та їх осмисленням. Отже, практичні цілі кожного уроку повинні бути спрямовані переважно на формування навичок і вмінь. По-друге, мовленнєва спрямованість уроку означає комунікативний характер вправління. Такі вправи як повторення за вчителем, переклад, складання

речень за зразком, переказ тексту і т.п. мають бути також підпорядковані комунікативним цілям. Комунікативне вправління – це завжди мовленнєва діяльність згідно з ситуацією з метою реалізації певного комунікативного наміру.

Отже, на уроці повинні переважати комунікативні та умовно-комунікативні вправи. Виконуючи такі вправи, учень вирішує певну мовленнєву задачу, його мовлення пов'язане з конкретною природною або створеною штучно ситуацією спілкування, що імітує реальні умови спілкування [13, с. 477].

Матеріал вправ має містити факти про культуру, традиції представників іншої культури. Таким чином, зазначена вимога реалізує, певною мірою, вимогу новизни вправ.

Базовий загальноосвітній рівень передбачає оволодіння учнями іншомовним досвідом, який забезпечує сформованість у них іншомовної комунікативної компетентності на рівні незалежного користувача [16, с. 4].

Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на основі взаємопов'язаного оволодіння іноземною мовою і культурою народу, що нею спілкується.

Ключовими компетентностями є уміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності.

Згідно навчальним програмам з іноземних мов виокремлюються такі інтегровані змістовні лінії, як «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність» спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуація

Змістова лінія *«Екологічна безпека та сталий розвиток»* спрямована на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля

і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Реалізація змістової лінії *«Громадянська відповідальність»* сприяє формуванню відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми їх функц

Змістова лінія *«Підприємливість та фінансова грамотність»* спрямована на розвиток кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо). іонування.

Вивчення питань, що належать до змістової лінії *«Здоров'я і безпека»*, виховує учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і створювати безпечне життєве середовище.

Види діяльності та уміння добираються відповідно до комунікативної потреби, тематики ситуативного спілкування, вікових особливостей та рівня підготовленості учнів [16, с. 7].

За програмними вимогами учні 10 класу вивчають такі теми ситуативного спілкування (див. Додаток А):

- Я, моя родина, мої друзі;
- Природа і погода;
- Одяг;
- Засоби масової інформації;
- Молодіжна культура;
- Наука і технічний прогрес;
- Україна;
- Англomовні країни;
- Робота і професія;
- Шкільне життя та інші [16, с. 7].

Теми можуть бути різноманітними. Наприклад, розглянемо перелік тем у підручнику англійської мови для 10 класу О. Карпюк:

- *People and Relationships;*
- *Choose the Career;*
- *Why go to school;*
- *National Cuisine;*
- *Communication Technologies;*
- *Is the Earth in Danger?*
- *The World of Painting;*
- *Do you like Sports?*
- *Across State Systems and etc [8, с. 3].*

Протягом спілкування граматичні структури засвоюються імпліцитно шляхом сприймання мовленнєвих зразків у комунікативних ситуаціях. Мовна компетенція формується за рахунок багаторазового вживання мовленнєвих структур, прийомів, ідіом та інше

2.2 Мовний граматичний інвентар: категорії і структура

За вимогами програми учні 10 класу повинні застосовувати відповідний граматичний мовний інвентар, а саме (див. Додаток Б):

- *Verb*

Наприклад: *Future Continuous Future Perfect Going to / will for predictions verb + '-ing' vs. + 'to' infinitive;*

- *Adverb*

Розглядається: *neither ... nor, either ... or;*

- *Conjunction*

Вивчають: *as a basic connector because for causes and reasons;*

- *Pronoun and Determiner*

Структура: *object personal pronouns interr;ogative pronouns who, whose how much/how many (with uncountable/countable nouns some, any, no, a lot (of) with uncountable/countable nouns;*

- *Phrase*

Розглядають: *verbs taking gerund;*

- *Clause*

Учні вивчають: *Past Perfect with adverbial clauses of time first and second conditionals so ... that for results and consequences declarative sentence + so/therefore + daclarative sentencecomparisons with as ...as, so ...as;*

- *Preposition*

Структура: *prepositions of reason and purpose: due to, owing to, so, because prepositions in time phrases, e.g.: before, for, since, till, until;*

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми [16, с. 22].

2.3 Комплекс вправ на етапі ознайомлення з граматичними структурами

Формування мовних граматичних навичок слід проводити поетапно з урахуванням умов функціонування граматичних структур в мові. Доцільно виділити три основні етапи формування граматичної навички у продуктивній мові: 1) ознайомлення і первинне закріплення; 2) тренування; 3) застосування.

Метою етапу ознайомлення є створення орієнтовної основи граматичної дії для подальшого формування навичок в різних ситуаціях

спілкування. На цьому етапі необхідно розкрити значення, формоутворення і вживання граматичної структури, забезпечити контроль і її розуміння учнями та первинне закріплення [12, с. 29].

За Скляренко Н. К., на першому етапі учні ознайомлюються з новою ГС у контексті або ситуації мовлення – реальній або спеціально створеній учителем. Контекстом може служити будь-який невеликий текст – вірш, пісня, короткий діалог, уривок з відеофільму тощо. Бажано, щоб інформація надходила до учнів по двох каналах – слуховому і зоровому. У випадку використання відеофонограми подачу інформації по зоровому каналу слід відкласти на час після перегляду відеофонограми, інакше учні пропустять відеоряд. На цьому етапі учні не лише ознайомлюються з ГС, але й одержують або здобувають знання [23, с. 19]

Проаналізувавши граматичний матеріал підручника англійської мови для 10 класу Оксани Карпюк, ми бачимо, що автор дає замало комунікативних вправ на розвиток граматичних навичок. Так, на один урок Карпюк дає 6 вправ, де 5 є некомунікативними, а саме: *Choose the correct word, Use the Present Perfect form, Complete the sentence, Find incorrect phrase* і лише одне комунікативне (*Role-play the situation, work in pairs*).

Пропонуючи гіпотезу про те, що досягнення високого рівня сформованості англійськомовної граматичної компетенції в учнів старшої школи можливе за умов стимулювання мовленнєво-розумової активності учнів під час виконання саме комунікативно-орієнтованих завдань у процесі навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*) далі розглянемо комплекс вправ для розвитку граматичних навичок, які використовуємо в подальшому експерименті:

1. Для ознайомлення з темою *Present Continuous* можна зачитати учням речення та спитати в якому реченні дія відбувається в момент говоріння.

Приклад: *I speak English at English lessons.*

Now I am speaking English too.

І далі, позвайомивши учнів з новим часом, подати таблицю з формулою на дошку або роздати ілюстраційний матеріал.

2. Дати учням прослухати пару англійських речень та попросити повторити ті, що переклад яких поданий на картці.

Приклад: *My brother draws well.*

My brother is drawing well [12, с. 336]

3. Роздати учням картки (або написати на дошці) сет слів та попросити записати їх у *Present Continuous*, додавши *ing*:

Приклад: *draw – drawing*

lie – lying

dive – diving

put – putting

drink, run, tie, write, type, throw, die, apply, cancel, sit.

4. Запропонувати учням утворити речення та вставити *doesn't or don't* там де це потрібно:

– *water / boil / at 100°C*

Приклад: *Water boils at 100°C.*

– *rice / grow / on trees*

Приклад: *Rice doesn't grow on trees.*

– *chicks / hatch / from eggs*

– *kangaroos / live / in Spain*

– *plants / need / water to grow*

– *rain / fall / from clouds*

– *astronauts / travel / in submarines*

– *cows / lay / eggs*

– *pandas / live / in Italy*

– *elephants / eat / meat*

– *fish / walk / on land*

– *the sun / set / in the east*

– *bees / give milk*

- caterpillars / turn / into butterflies
- wool / come / from sheep

5. Роздати картки з малюнками та словами (див. Додаток Г) та запропонувати утворити речення використовуючи *Present Continuous*.

- more people / recycle / rubbish nowadays
- the climate / get / warmer / every year
- more young people / buy / cars nowadays
- more wild animals / become / extinct these days
- computers / become / faster / every year
- cities / grow / bigger / every year [36, с. 7]

6. Запропонувати учням прочитати витяги та розкрити дужки *into the Present Simple or the Present Continuous*.

A. These days, it seems everything 1)...is....changing(change). Cities 2)(become) bigger and busier every year, technology 3).....(develop) faster than ever before, and scientists 4).....(learn)more about the way things work.

B. Water 1).....(boil) at 100°C and 2).....(freeze) when the temperature 3)....(drop) below 0°C. Salt water 4).....(be) different, however.

C. This film 1).....(be) great! It 2).....(have) an all-star cast and the script 3).....(be) very funny. The action 4).....(begin) when two young men 5).....(try) to rob a bank....

D. ...Rogers 1).....(kick) the ball and 2).....(pass) it to Jones. Jones 3).....(run) down the pitch. He 4).....(pass) the ball to Smith who 5).....(shoot) and 6).....(score)!

7. Попросити учнів розбитися на пари та відповісти на питання використовуючи маркери *Present Tense always/usually*.

Приклад: *A. Do you often go to the cinema?*

B. Yes, do. Usually go to the cinema at the weekend.

- *go to the cinema*
- *listen to the radio*
- *buy magazines*
- *phone your friends*
- *watch quiz shows*
- *play computer games*

8. Запропонувати поставити маркери *Present Tense* в правильну позицію.

A: Do you often go to parties, Keith?

B: Yes, I go to parties at the weekend. (often)

Приклад: *Yes, I often go to parties at the weekend.*

A: Do you wear sports clothes at work?

B: No, I do. (never)

A: Jack is late again!

B: I know. He arrives on time. (never)

A: When do you go shopping?

B: I do my shopping on Fridays. (usually)

A: Does your boss often ask you to work overtime?

B: No, he does. (seldom)

A: You should listen to your parents' advice. (always)

B: That's exactly what I do.

10. Запропонувати учням розкрити дужки та поставити в коректну форму *Present Continuous* чи *Present Simple*.

Michael McIntosh 1) ...is...(be) a very busy man. Every morning, he 2).....(leave) home at 8 o'clock, and 3).....(go) to his office. He 4).....(usually/have) meetings until lunchtime, and in the afternoon, he

5).....(often/visit) the people of Madewell. He really 6).....(enjoy) talking to people.

At the moment, he and his team 7).....(organise) his election campaign. There are elections in June and he 8)(hope) to persuade lots of people to vote for him.

Next month, he 9).....(go) to London to meet the Prime Minister. They 10).....(have) a meeting to discuss future plans for Madewell [36, с. 8]

2.4 Комплекс вправ на етапі автоматизації дій з граматичними структурами на рівні фрази і понадфразової єдності.

На другому і третьому етапах формування граматичної навички має місце **автоматизація** дій учнів з новою ГС на рівні фрази, ПФЄ і цілого тексту, для чого потрібні відповідні вправи і завдання [26, с. 20]

За словами Маслико А. Е., формування мовного граматичної навички передбачає розвиток навички відносно точного відтворення досліджуваного явища в типових для його функціонування мовних ситуаціях і розвиток його гнучкості за рахунок варіювання умов спілкування, що вимагають адекватного граматичного оформлення висловлювання. З цією метою він виділяє імітаційні, підстановочні, трансформаційні вправи. В окрему групу виділяються вправи ігрового характеру [12, с. 32]

Для тренування *Present Simple* в усній мові учням можна використовувати наступну серію вправ:

1. Запитати учнів, що вони роблять вранці, ввечері, після школи та ввечері, використовуючи початок речення:

Приклад: *In the morning I get up....*

I open....

I wash....

I dress....

I have breakfast....

2. Поділити на пари та скласти діалог, спитавши сусіда за партою чи любить він грати в....., чи *добре* він грає, коли та де він грає.

Приклад: *Do you like to play hockey?*

Do you like to play hockey well?

When do you like to play hockey? Where do you like to play hockey?

3. Запропонувати учнім поділитись на пари та виконати завдання, де потрібно заперчити товарищу, коли перший не згодний з твердженням другого.

Приклад: *A: You skate in autumn.*

B: No, I don't skate in autumn. I skate in winter.

4. Запитати учня чим люблять займатися його сім'я (його друг) в неділю, використовуючи приклад.

Приклад: *On Sundays my family likes to go for a walk. Sometimes we go to the cinema, theatre or museum. In the evening we watch TV, play chess and read an interesting book together [12, с. 338]*

5. Запропонувати учням завдання, де вони мають 1) ідентифікувати конкретний *Present Tense (Simple, Continuous, Perfect)* та 2) видозмінити речення, добравши синонім:

– *I think she's Italian.*

Приклад: *I **believe** she's Italian.*

I'm thinking about my holiday.

Приклад : *I'm **considering** about my holiday.*

– *The soup tastes awful. (has an awful flavour)*

She's tasting the soup. (is testing the flavour of)

– *I can see an aeroplane in the sky. (perceivewith my eyes)*

I'm seeing Jill tonight. (am meeting)

- *Susan looks tired. (appears)*
- Susan is looking at some photos. (is studying)*
- *The room smells of perfume. (has the smell)*
- The cat is smelling its food. (is sniffing)*
- *This towel feels soft. (has a soft texture)*
- Jill is feeling her son's forehead. (is touching)*
- *He is selfish. (character — permanent state)*
- He is being selfish. (behavior — temporary situation)*
- *He has a sports car. (possesses)*
- He's having lunch now. (is eating — idiom)*

6. Попросити учнів розкрити дужки та поставити дієслова в *Present Simple* чи *Present Continuous*.

A:**Do you know**.....(you/know) that man over there?

B: Actually, I do. He's Muriel's husband.

A: Are you doing anything tomorrow evening?

B: I.....(see) Jack at nine o'clock.

A: I..... (see) you're feeling better.

B: Yes, I am, thank you.

A: What's that noise?

B: The people next door.....(have) a party.

A: Graham..... (have) a new computer.

B: I know. I've already seen it.

A: This dress.....(not/fit) me any more.

B: Why don't you buy a new one?

A: Your perfume.....(smell) nice.

What is it?

B: It's a new perfume called Sunshine.

A: What is Jane doing?

B: She.....(smell) the flowers in the garden.

A: *What.....(you/look) at?*

B: *Some photos I took during my holidays. They aren't very good, though.*

A: *You.....(look) very pretty today.*

B: *Thank you. I've just had my hair cut.*

A: *Is.....(think) we're being followed.*

B: *Don't be silly! It's just your imagination.*

A: *Is anything wrong?*

B: *No. I.....(just/think) about the party tonight.*

A: *This fabric.....(feel) like silk.*

B: *It is silk, and it was very expensive.*

A: *What are you doing?*

B: *I.....(feel) the radiator to see if it's getting warm.*

A: *She.....(be) generous, isn't she?*

B: *Yes, she has never been a mean person.*

A: *He.....(be) very quiet today, isn't he?*

B: *Yes, | think he has some problems.*

A: *Would you like some cherries?*

B: *Yes, please. I.....(love) cherries.*

They're my favourite fruit.

A: *I am sorry, but.....(not understand) what you mean.*

B: *Shall I explain it again?*

A: *The children are making lots of noise today.*

B: *I know, but they.....(have) fun.*

A: *This cake.....(taste) awful.*

B: *I think I forgot to put the sugar in it [36, с. 9].*

7. Запропонувати учням скласти діалог, використовуючи *Present Perfect*.

The water is cold. (turn on / the water heater)

The fridge is empty. (do / the shopping)

Приклад: *Ben: The water is cold. Haven't you turned on the water heater?*

Ann: No, I haven't turned it on.

– *There is no electricity. (pay / the bill)*

– *It's raining. (bring / your umbrella)*

– *The cat is hungry. (feed / it)*

– *The bedroom is a mess. (tidy / it)*

– *The landlord is on the phone. (pay / the rent)*

– *I can't see anything. It's dark. (bring / your torch)*

8. Задати учням виконати завдання, де вони мають поставити дієслово в *Present Continuous and Present Perfect Continuous*.

Приклад: *Ben: Mrs Peters is sunbathing.*

Ann: Yes, she's been sunbathing since 10 o'clock this morning.

1 Mrs Peters / sunbathe

2 Tom and Jerry / swim

3 Miss Houston / read her book

4 Sandra and Helen / talk

5 Mr Burrows / walk on the deck

6 Tim and Alan / play chess [36, с. 12]

2.5 Методичні основи формування граматичних навичок володіння видами-часовими формами дієслова в теперішньому часі (*Present Tenses*).

З метою виявлення критеріїв ефективності комунікативного підходу до навчання граматичних структур, зокрема видами-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі ми провели методичний експеримент. Під методичним експериментом ми, слідом за П. Б. Гурвичем, розуміємо організовану для вирішення методичної проблеми спільну діяльність учасників експерименту, невід'ємними ознаками якого є точна обмеженість у часі; наявність попередньо сформульованих гіпотез; план і організація

структури відповідно до висунутих гіпотез; можливість ізольованого врахування методичного впливу фактора, що досліджується; вимірювання вихідного і заключного стану релевантних для проблеми дослідження знань, навичок і вмінь за критеріями, що відповідають специфіці проблеми й цілям експерименту [5, с. 39].

Ми висуваємо таку загальну гіпотезу експерименту: досягнення високого рівня сформованості англійськомовної граматичної компетенції в учнів старшої школи можливе за умов стимулювання мовленнєво-розумової активності учнів під час виконання комунікативно-орієнтованих завдань у процесі навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*).

У процесі підготовки до експерименту ми визначили його цілі, які полягали у перевірці ефективності розробленої нами методики формування англійськомовної граматичної компетенції в учнів старшої школи, зокрема доцільності та адекватності використання розробленого комплексу вправ з опрацювання учнями видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*). Відповідно до сформульованих цілей нами були обґрунтовані критерії оцінювання сформованої в учнів англійськомовної граматичної компетенції, підготовлені перед- та післяекспериментальні завдання для перевірки рівня сформованості англійськомовної граматичної компетенції, проведено передекспериментальний зріз для визначення в учнів вихідного рівня сформованості англійськомовної граматичної компетенції.

У ході експериментального навчання (ЕН) необхідно було розв'язати низку завдань:

- провести ЕН із формування англійськомовної граматичної компетенції на основі розробленого комплексу вправ з метою визначення ефективності розробленої методики;

- перевірити раціональність комплексного опрацювання учнями видо-часових форм англійського дієслова (*Present Tenses*) в експериментальних групах (ЕГ);
- провести післяекспериментальний зріз для визначення підсумкового рівня сформованості англійськомовної граматичної компетенції в учнів;
- опрацювати та інтерпретувати результати ЕН.

Експериментальне навчання проводилось в умовах природного навчального процесу з учнями 10 класів Шевченківської ЗОШ I-III ступенів у селищі Шевченко у жовтні-травні 2018-2019 навчального року. Учасниками експерименту були учні 10 класів, які склали дві експериментальні групи: ЕГ-1 (15 осіб), ЕГ-2 (20 осіб). Усього в експериментальному навчанні взяло участь 35 учнів. За характером це був вертикально-горизонтальний природний відкритий методичний експеримент. Вертикальний характер експериментального навчання дав змогу зробити висновок про загальну ефективність розробленої методики формування англійськомовної граматичної компетенції в учнів 10 класів загально-освітньої середньої школи, тобто порівняти рівень граматичних знань учнів і сформованості в них граматичних навичок і вмінь володіння цими знаннями до експериментального навчання і після нього. Горизонтальний характер експериментального навчання проявлявся у визначенні у ході експерименту, який з двох запропонованих варіантів моделі є більш ефективним:

- варіант А (ЕГ-1), за яким навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*) здійснювалось за традиційним підходом, який передбачає пояснення правил вчителем - заучування їх учнями - виконання вправ, які даються поза контекстом, без ситуації спілкування.
- варіант Б (ЕГ-2), за яким навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*) здійснювалось за комунікативним підходом, який забезпечує вільне володіння учнями

граматичними конструкціями, вживання їх у мовлення залежно від функцій, які ці граматичні форми та конструкції виконують.

Варійованою умовою експерименту були комунікативно-орієнтовані граматичні вправи і завдання з навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*).

Неварійованими умовами експерименту стали склад дослідного і контрольного класів; експериментатор; завдання до- і післяекспериментальних зрізів, теми уроків, на основі яких здійснювався експеримент; кількість вправ і завдань; критерії оцінювання рівня сформованості граматичних навичок і умінь.

Експериментальним матеріалом були комплексні завдання з комунікативного навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*). Для проведення перед- і післяекспериментального зрізів ми підготували спеціальні завдання. При проведенні доекспериментального зрізу ми виходили з того положення, що головною вимогою до зрізів є їхня адекватність суті дослідження, що проводиться. Тому об'єктом контролю було визначення вихідного рівня сформованості граматичних навичок і розвитку вмінь. Усі завдання були сформульовані відповідно до вимог чинної Програми з англійської мови для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів теми [16, с. 22].

Експериментальна перевірка запропонованої методики формування англійськомовної граматичної компетенції учнів старших класів проводилась відповідно до вимог теорії експерименту та етапів експериментального дослідження.

I. Підготовчий етап

Мета – визначення вихідного рівня сформованості граматичної компетенції учнів 10 класів.

II. Основний етап

Мета – проведення експериментального навчання на основі розробленої методики комунікативного навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*)

III. Заключний етап

Мета – аналіз отриманих даних, математичне опрацювання експериментальних даних, констатація та інтерпретація результатів експерименту, висновки.

Констатуєчий експеримент проводився протягом семестру 2018-2019 навчального року. Основна мета – виявлення вихідного рівня сформованості граматичних навичок учнів старшої школи у використанні видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі.

Для проведення дослідження на цьому етапі нами було запропоновано тестове завдання (див. Додаток Д, Е Ж). Тест вміщує тексти та завдання до них. Учням було запропоновано 10 завдань. Правильна відповідь на завдання анкет оцінювалася в 1 бал. Отже, загальна кількість правильних відповідей на питання тестів анкети оцінювалася в 10 балів. Дана форма оцінювання відповідала рівням сформованості граматичних навичок за шкалою: високий рівень – «5 балів», достатній – «4 бали», середній – «3 бали», низький – «2 бали». Результати представлено у Таблиці 1.

Таблиця 1

Результати передекспериментального зрізу

Група	Кількість учнів	Кількість оцінок				Якісний показник
		«5»	«4»	«3»	«2»	
ЕГ 1	15	3	3	7	2	28%
ЕГ 2	20	2	7	8	3	34%

Таким чином, можна зробити висновок, що в обраних групах однаковий якісний показник сформованості граматичних навичок використання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі, що є чинним підґрунтям для початку експериментального навчання, відповідно у групах ЕГ 1 і ЕГ 2.

Таблиця 2

Результати експериментального навчання

	Констатууючий зріз 1 (%)	Зріз під час навчання (%)	Констатууючий зріз 2 (%)	Відносний рівень сформованості граматичних навичок (%)
ЕГ1 (25 учнів)	59.6	60.2	65.45	+ 9.8
ЕГ2 (20 учнів)	60	60	60.85	+ 1.4

Для проведення констатууючих зрізів ми розробили спеціальні констатууючі тести (див. Додаток Д, Е Ж), які мали на меті перевірити рівень сформованості граматичних навичок використання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі. З метою об'єктивної оцінки отриманих даних нами були застосовані методи статистичної обробки експериментальних даних. Для оцінювання результатів виконання тестів учнями ми використали метод шкалювання, за яким результати тестування виражаються в балах. Кожна група вправ передбачала оцінювання в 10 балів за кожен правильну відповідь – 1 бал. Шкала оцінок відповідно результатів тесту : «10-12» – 70-55 балів; «7-9» – 64-45 балів; «4-6» – 54-35 балів; «1-3» – 44-25 балів.

За результатами констатуючого зрізу 2 (див.Додаток Е) відносний рівень сформованості граматичних навичок в дослідній групі становив 9.8%, а у контрольній групі – 1.4%. Середній показник дослідної групи склав 65.45%, у констатуючому зрізі 1 він був 59.6%. У контрольній групі середній результат залишився майже незмінний і становив 60.85 %, порівняно з констатуючим зрізом – 60 %. Результати зрізів показали, що учні дослідного класу мали вищий рівень сформованості граматичних навичок використання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі, ніж учні контрольного класу. Це свідчить про доцільність та ефективність запропонованої методики роботи над розвитком граматичних умінь використання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі. Під час експериментального навчання учні дослідної групи продемонстрували більш зацікавлене і відповідальне ставлення до вивчення граматичних явищ виучуваної мови, ніж учні контрольної групи. Аналіз отриманих даних довів позитивний вплив експериментальної методики на рівень мовленнєво-розумової активності учнів під час виконання комунікативно-орієнтованих завдань у процесі навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*).

Наведені статистичні дані для учнів 10 кл. наочно продемонстрували зростання рівня сформованості граматичних навичок використання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі.

Таким чином, у ході експериментального навчання було підтверджено висунуту гіпотезу нашого дослідження про те, що досягнення високого рівня сформованості англійськомовної граматичної компетенції в учнів старшої школи можливе за умов стимулювання мовленнєво-розумової активності учнів під час виконання комунікативно-орієнтованих завдань у процесі навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі (*Present Tenses*). Отримані нами статистичні дані дають змогу стверджувати, що рівень сформованості англійськомовної граматичної компетенції в учнів,

які вивчали граматичні явища за комунікативним підходом, виявився значно вищим, ніж у тих учнів, які вивчали граматичні явища за традиційним підходом.

На основі проведеного дослідження та отриманих результатів експериментального навчання сформульовані такі методичні рекомендації до формування англійськомовної граматичної компетенції учнів старшої школи:

1. Навчання граматики англійської мови повинно орієнтуватися на потреби учнів та на їхні інтереси, що забезпечуватиме вмотивоване засвоєння граматичних конструкцій, які вони зможуть використовувати у мовленні. На нашу думку, таке засвоєння можливе за допомогою моделювання комунікативних ситуацій.
2. Важливо мотивувати учнів для запам'ятовування правильного способу мовної реалізації мети висловлювання за умов створення моделі реального спілкування.
3. Необхідно слідувати таким етапам роботи над засвоєнням граматичного матеріалу: приклад використання у мовленні – форма – функція – автоматизація у мовленні – практичне використання у реальних ситуаціях спілкування.
4. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що комунікативна спрямованість навчання граматичного матеріалу сприяє ефективному розвитку умінь практичного застосування правильної форми вивчених граматичних конструкцій у змодельованих ситуаціях реального спілкування. залежно від мети, якої хоче досягти мовець.
5. Ефективність навчання граматики англійської мови залежить не тільки від слідування методичним системам, що закладені в сучасних навчально-методичних комплексах, але і творчим підходом до їх реалізації, що дозволяє формувати в учнів одну з головних вимог сьогодення – навчити навчатися, навчити використовувати іноземну мову з метою спілкування в реальних життєвих ситуаціях.

2.6 Критерії ефективності комунікативного підходу до навчання.

З огляду теоретичних та практичних аспектів проблеми стає зрозуміло, наскільки комплексним та багатогранним є використання комунікативних завдань у процесі вивчення іноземної мови у ВНЗ. Враховуючи те, що основна функція мови є комунікативна, комунікативний підхід до вивчення іноземної мови можна без перебільшення назвати основним, найважливішим. При цьому навчання повинно бути спрямоване не на вивчення граматики чи лексики іноземної мови, а на вивчення комунікативної компетенції, тобто уміння правильно використовувати мову у відповідних реальних комунікативних ситуаціях. Навчання необхідно проводити з використанням певних тренувальних вправ найвищого рівня, щоб розвинути комунікативні навички у студентів у понятійній навчальній програмі синтезу граматичної і ситуативної навчальних програм, що є найбільш доречною для організації навчальної діяльності у ВНЗ, оскільки акцентує основну увагу на комунікативній компетенції у вивченні іноземної мови.

Комунікативний напрям розвивається паралельно з розвитком комунікативної лінгвістики, соціальної психології та соціології на основі одержання досвіду у навчальному процесі, що дає можливість і далі досліджувати це питання.

Світова практика викладання англійської мови як іноземної, що є мовою міжнародного спілкування, свідчить про значний внесок комунікативного напрямку у вирішення соціального замовлення світової співдружності: забезпечити спілкування усіх її членів “на рівних правах”.

Практика і навчання визначають еволюцію поглядів і пошук поєднання комунікативності з власне тренувальними вправами, рух “від мови до спілкування” і “від спілкування до мови” [2, с. 19-20]

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми вирішили поставлені у дослідженні завдання.

Ми проаналізували різні методичні підходи до навчання граматики англійської мови. Так, перекладні методи, механічно перенесені на живі мови, поділялись на граматико-перекладний та текстуально-перекладний в залежності від того, який мовний аспект – граматика чи лексика – знаходився у центрі уваги при вивченні іноземної мови. Граматико-перекладний метод був поширений в усіх країнах Європи у XVIII-XIX ст. Представниками граматико-перекладного методу були І. Мейдингер (Німеччина), Г. Оллендорф (Англія).

Застосування граматико-перекладного методу протягом довгого періоду пояснюється традиціями, успадкованими від латинських шкіл, формальними загальноосвітніми цілями навчання, не пов'язаними з реальним іншомовним спілкуванням. Лінгвістичну основу граматико-перекладного методу складали ідеї порівняльного мовознавства, згідно з якими мови не відрізняються у своїй структурі і їх елементи можуть взаємозамінюватись. Так, відомий німецький лінгвіст В. Гумбольдт вважав, що метою викладання мови є повідомлення знань про її загальну структуру. Порівняльно-історичне мовознавство не мало значного впливу на методи викладання живих мов, оскільки свою увагу воно зосереджувало на стародавніх мовах, вважаючи їх вершиною мовного розвитку.

Представники граматико-перекладного методу брали за основу навчання окремі слова та речення, що ілюстрували певні граматичні явища, тобто граматичні правила мови, яка вивчалась. Метою навчання в межах граматико-перекладного методу було навчання читання та перекладу текстів, переважно художніх, на рідну мову. Загальноосвітня мета вивчення іноземної мови полягала у розвитку

Головним досягненням перекладних методів є деякі прийоми роботи з текстом (аналіз та переклад, пошук у тексті вивченого лексичного та граматичного матеріалу, встановлення різноманітних аналогій з рідною мовою та ін.)

Проте перекладні методи мали серйозні недоліки. Вони не були орієнтовані на оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. Характерним для цих методів був відрив форми від змісту. Так, при граматико-перекладному методі в деяких підручниках для вправ навмисно підбирались зовсім не пов'язані одне з одним речення, щоб не відволікати увагу учнів від форми, яка в мові визнавалась єдиним об'єктом вивчення.

На відміну від граматико-перекладного методу, основна мета навчання іноземної мови за комунікативним методом – навчання не системи мови, а її застосування в реальному спілкуванні, і основним засобом навчання виступають не письмові тексти і граматичні вправи, а ситуації, що моделюють реальне спілкування. Комунікативний метод базується на комунікативній теорії мови, згідно з якою головна мета вивчення іноземної мови – оволодіння основними видами мовленнєвої діяльності як засобом спілкування, тобто формування комунікативної компетенції (*communicative competence*).

У ході дослідження ми дослідили особливості формування іншомовної граматичної компетенції учнів старшої школи. Так, учні вивчають не всі граматичні явища виучуваної іноземної мови, а спеціально відібраний граматичний мінімум, який складається з активного граматичного мінімуму та пасивного граматичного мінімуму. Для вираження власних думок іноземною мовою учень має оволодіти тими граматичними структурами, які входять до активного граматичного мінімуму. До пасивного граматичного мінімуму входять такі граматичні структури, якими учні можуть не користуватися для вираження своїх думок, але які потрібні для сприймання і розуміння мовлення. Щоб сприймати і розуміти думки інших людей, необхідно володіти як активним, так і пасивним граматичним мінімумом.

Граматичні навички мовлення, як і всі інші навички мовлення, повинні характеризуватися таким ознаками як автоматизованість, гнучкість та стійкість і формуватись поетапно. Сформованість репродуктивної граматичної навички – одна з передумов функціонування уміння висловлювати свої думки в усній та письмовій формі. Щоб здійснити свій комунікативний вибір, той, хто говорить (пише), має спочатку вибрати граматичну структуру, яка б відповідала даній ситуації мовлення. Вибір та оформлення граматичної структури здійснюється паралельно: засвоюючи форму, учень повинен мати певний комунікативний намір, вирішувати конкретне мовленнєве завдання – запитати, попросити, заперечити, підтвердити чи спростувати чийсь думку тощо, з тим щоб у його свідомості поєднувалися комунікативний намір та форма, за допомогою якої він виражається. На відміну від репродуктивної граматичної навички, яка передбачає вибір форми відповідно до комунікативного наміру, ситуації мовлення та ін., першою операцією у формуванні рецептивної граматичної навички є сприймання звукового або графічного образу граматичної структури. Якщо рецептивна звичка сформована, сприймання супроводжується розпізнаванням граматичних форм та співвіднесенням їх з певним значенням.

Кожна мовленнєва одиниця має свою структуру, яка відбиває певні зв'язки між її компонентами. Розрізняють п'ять рівнів мовленнєвих одиниць:

- рівень словоформи (слово в його граматичній формі);
- рівень вільного словосполучення;
- рівень фрази/речення;
- рівень понадфразової єдності (відрізок мовлення, який складається з двох або більше речень, синтаксично організований і комунікативно самостійний);
- рівень цілого тексту.

Для навчання граматичного матеріалу вагомими є перші чотири рівні, тому що на рівні тексту (усного або письмового) навички мають уже функціонувати, а не формуватися. Мовлення за своєю природою ситуативне. Отже учнів слід знайомити з граматичними структурами у типових ситуаціях мовлення. З цією метою можна використовувати реальні та уявні ситуації, створені різними засобами – за допомогою вербального опису, ілюстративного, предметного або дійового унаочнення.

У ході дослідження ми виявили специфічні особливості формування іншомовної граматичної компетенції учнів старшої школи. Так, при ознайомленні учнів з новою граматичною структурою вчитель передусім повинен звернути їх увагу на функцію цієї граматичної структури, а форма має засвоюватись в нерозривній єдності з функцією.

Алгоритм введення граматичних структур:

1. Створення вчителем ситуації і демонстрація кількох ситуативно обумовлених висловлювань з даною структурою.
2. Ознайомлення з функцією і формою структури.
3. Фонетичне опрацювання граматичних структур.
4. Перевірка розуміння граматичних структур.

На етапі ознайомлення завдяки використанню кількох ситуацій мовлення і різноманітного лексичного наповнення нової граматичної структури починає формуватись така якість граматичної навички як гнучкість. Основна мета етапу автоматизації – сформувати автоматизованість вибору граматичних структур на рівні фрази та на рівні понадфразової єдності. Змістом етапу автоматизації є умовно-комунікативні рецептивно-репродуктивні (на рівні фрази) та продуктивні (на рівні понадфразової єдності) типи вправ. Для автоматизації дій учнів з активним граматичним матеріалом використовуються вправи, що виконуються на рівні фрази: імітація зразка мовлення; підстановка у зразок мовлення; трансформація зразка мовлення; завершення зразка мовлення; відповіді на різні типи запитань; самостійне вживання засвоєної граматичної структури.

В рамках дослідження ми експериментально перевірили ефективність розроблених комунікативних завдань з навчання видо-часових форм англійського дієслова в теперішньому часі (*Present Tenses*) і дійшли висновку, що ефективність засвоєння граматичного матеріалу англійської мови зростає в умовах комунікативно-ситуативної спрямованості навчання.

Результати проведеного дослідження лягли в основу створення методичних рекомендацій щодо організації навчання старшокласників комунікативно-орієнтованої граматики англійської мови на прикладі навчання видо-часових форм англійського дієслова у теперішньому часі. Розроблені нами методичні рекомендації можуть бути застосовані вчителями середніх навчальних закладів у процесі формування граматичних навичок мовлення.

Теоретичні і практичні результати роботи можуть бути використаними у дослідженнях, присвячених проблемам комунікативного навчання граматики у старшій школі. Подальшим напрямом роботи може бути створення моделі формування англійськомовної граматичної компетенції учнів старшої школи на основі запропонованої методики з використанням комплексу мовних і мовленнєвих завдань активного граматичного мінімуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий. Москва : Икар, 2009. 448 с.
2. Вдовін В. В. Комунікативний підхід як оптимальний засіб вивчення іноземної мови у ВНЗ : Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Львів, 2007. № 586. С. 15–20
3. Вовк О. І. Формування англомовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ, 2008. С.8.
4. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Москва : Аркти, 2004. 191 с.
5. Гурвич П. Б. Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранных языков. Владимир : Изд.-во Владимирского гос. пед. ин-та им. П. И. Лебедева-Полянского, 1980. 104 с.
6. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання. Наук. ред. укр. Видання доктор пед. наук, проф. Ніколаєва С. Ю.; пер. з англ. Шерстюк О. М. Київ : Ленвіт, 2003. С.112–113.
7. Калініна Л. В., Самойлюевич І. В. Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови у вищому навчальному закладі. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2008. 165 с.
8. Карпюк О. Англійська мова: підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Видавництво Астон, 2018. 256 с.
9. Кашкин В. Б. Основы теории коммуникации. Москва : АСТ: Восток–Запад, 2007. 256 с.
10. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
11. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации.

Курс лекцій. Москва : “Генезис”, 2001. 270 с.

12. Маслыко Е. А., Бабинская П.К., Будько А.Ф., Петрова С.И. Справочное пособие: 9-е изд., стереотип. Минск : Высшая школа, 2004. с. 522.

13. Методика навчання іноземних мов і культур : теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

14. Методика обучения иностранным языкам. Базовый курс лекций: пособие для студ. пед. вузов и учителей / Е.Н. Соловова. 3-е изд. Москва : Просвещение, 2005. 239 с.

15. Мильруд Р. П. Приемы и технологии обучения иноязычной речи. URL: [http://journals.tsu.ru/uploads/import/1242/files/1\(29\)_104.pdf](http://journals.tsu.ru/uploads/import/1242/files/1(29)_104.pdf)

16. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>

17. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

18. Нова парадигма освіти у глобальному світі. Ключові компетентності для навчання протягом життя. URL:

<http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53#2>

19. Общая методика обучения иностранным языкам : Хрестоматия / Сост. А. А. Леонтьев. Москва : Русск. язык, 1991. 360 с.

20. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2е изд. Москва : Просвещение, 1991. 223 с.

21. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. Москва : “Русский язык”, 1989. 276 с

22. Петрашук О. П. Теоретичні основи тестового контролю іншомовної комунікативної компетенції в учнів середньої загальноосвітньої школи (на матеріалі англійської мови). Київ : Пента, 2000. 423 с.
23. Склярєнко Н. К. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 2011, № 1. С. 15– 25.
24. Склярєнко Н. К. Навчання граматичних структур англійської мови в школі. Посібник для вчителів. Київ : Рад. школа, 1982. 103 с.
25. Стайнберг Дж. 110 игр на уроках английского языка; пер. с англ. П. А. Сарнова. Москва : Астрель, 2004. 124 с.
26. Тарнопольський О. Б., Кабанова М. Р. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі. Дніпро : Університет ім. Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.
27. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. Київ : Вища шк., 1993. 167 с.
28. Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе/Под ред. А. Д. Климентенко, А. А. Миролубова. Москва : Педагогика, 1981. 455 с.
29. Федорова І. В. До питання формування граматичної компетенції середніх загальноосвітніх школах. Вісімнадцята всеукраїнська практично-пізнавальна інтернет-конференція. URL: <http://bit.ly/37aOeKW>
30. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе. Москва : Просвещение, 1986. С.29–30.
31. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам. Москва : Филоматис, 2007. 480 с.
32. Anderson J. Role Plays for Today. London : Delta, 2012. 187 p.
33. Brumfit C. J., Johnson K. The Communicative Approach in Language Teaching. Oxford : Oxford University Press, 1991. 167 p.

34. Common European framework of reference for languages : learning, teaching, assessment. URL: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf
35. Dirven R. Pedagogical Grammar Language Teaching : New York : Vol. 23, N 1, 1990. 118 p.
36. Dooley J., Evans V. Gramway 3 : with answers. Newbury : Express Publishing, 1999. 269 p.
37. Gerngross G., Puchta H., Thornbury S. Teaching Grammar Creatively : New York : Helbling Languages, 2007. 269 p.
38. Harmer J. How to teach English. Oxford : Express Publishing, 2008. 253 p.
39. Krashen S. D. Principles and practice in second language acquisition. Oxford : Pergamon Press, 1982. 202 p.
40. Krashen S. D. The natural approach : language acquisition in classroom . New York : Pergamon Press, 1983. 191 p.
41. Lewis M. The Grammar Approach. The state of ELT and a way forward. Hove : Language Teaching Publication, 1996. 200 p.
42. Richards J. C., Rodgers T. C. Approaches and Methods in Language Teaching: a Description and Analysis. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1991. 171 p.
43. Richards J. C. The Context of Language Teaching. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1991. 228 p.
44. Rutherford W. E. Second language grammar learning and teaching. London and New York : Longman, 1987. 195 p.
45. Stern H. H. Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford : Oxford Univ. Press, 1996. 582 p.
46. Suzanne W.W. Fun with grammar. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1997. 365 p.
47. The Communicative Approach to Language Teaching / Ed. by Ch. Brumfit and K. Johnson. Oxford : Oxford Univ. Press, 1991. 243 p.

Додаток А

ПРОГРАМНІ ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ ІКК З ГОВОРІННЯ ТА
ПИСЬМА УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСКОЇ МОВИ)
ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТКИ СИТУАТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ ДЛЯ 10
КЛАСУ

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	<ul style="list-style-type: none"> • описувати ситуації та реалії життя, аналізувати їхні причини і наслідки
Особистісна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Англомовні країни	<ul style="list-style-type: none"> • висловлювати власні припущення, прогнозувати ймовірність подій і наслідків • описувати події в їхній логічній послідовності, висловлюючи власну точку зору • обговорювати перспективи
Освітня	Робота і професія Шкільне життя	<ul style="list-style-type: none"> • давати поради, реагувати на поради інших • аргументувати свою точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника

ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТКИ СИТУАТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ
ДЛЯ 11 КЛАСУ

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції

	спілкування	
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Дозвілля	<ul style="list-style-type: none"> • описувати життєві події, проблеми, власні досягнення тощо • висловлювати емоційне ставлення до ситуації або предмета обговорення • порівнювати (звичаї, традиції, стилі життя тощо) • обговорювати перспективи, давати поради, реагувати на поради інших • висловлювати й аргументувати власну точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • підтримувати дискусію, розгортаючи її зміст, уточнюючи, вносячи корективи у висловлення співрозмовників або змінюючи тему розмови • висловлювати побажання • демонструвати зацікавленість у предметі розмови • підводити підсумки обговорення • завершувати розмову
Особистісна	Мистецтво Наука і технічний прогрес Подорож Україна в світі Країни виучуваної мов	
Освітня	Робота і професія Шкільне життя	

МОВНИЙ ІНВЕНТАР — ГРАМАТИКА 10 КЛАСУ(КАТЕГОРІЯ І
СТРУКТУРА)

Категорія	Структура
<i>Verb</i>	<i>Future Continuous Future Perfect Going to / will for predictions verb + '-ing' vs. + 'to' infinitive</i>
<i>Adverb</i>	<i>neither ... nor, either ... or</i>
<i>Conjunction</i>	<i>but as a basic connector because for causes and reasons if, when, as soon as, till, until, etc.+ present simple with future reference</i>
<i>Preposition</i>	<i>prepositions of reason and purpose: due to, owing to, so, because prepositions in time phrases, e.g.: before, for, since, till, until..</i>
<i>Pronoun and Determiner</i>	<i>object personal pronouns interrogative pronouns who, whose how much/how many (with uncountable/countable nouns some, any, no, a lot (of) with uncountable/countable nouns</i>
<i>Phrase</i>	<i>verbs taking gerund</i>
<i>Clause</i>	<i>Past Perfect with adverbial clauses of time first and second conditionals so ... that for results and consequences declarative sentence + so/therefore + declarative sentence comparisons with as ...as, so ...as</i>
<i>Determiner</i>	<i>some, any, no with countable and uncountable nouns some, any, no+thing/one/body/where</i>

МОВНИЙ ІНВЕНТАР — ГРАМАТИКА 11 КЛАСУ(КАТЕГОРІЯ І
СТРУКТУРА)

Категорія	Структура
<i>Verb</i>	<i>question tags (positive/negative, all tenses) prepositional vs. phrasal verbs (seperable/inseperable) overview of all tense forms (active/passive)</i>
<i>Adjective</i>	<i>adjectives formed with suffixes/prefixes (overview) compound adjectives present/past participles as adjectives</i>
<i>Adverb</i>	<i>question tags (positive/negative, all tenses) prepositional vs. phrasal verbs (seperable/inseperable) overview of all tense forms (active/passive)</i>
<i>Pronoun and Determiner</i>	<i>object personal pronouns interrogative pronouns who, whose how much/how many (with uncountable/countable nouns some, any, no, a lot (of) with uncountable/countable nounsю. some, any, no with countable and uncountable nouns some, any, no+thing/one/body/where</i>
<i>Clause</i>	<i>defining vs. non-defining relative clauses overview of relative pronouns first, second and third conditional reported speech with changed tenses reporting verbs + that + complement clause</i>

ШКІЛЬНИЙ ГРАМАТИЧНИЙ МІНІМУМ

Шкільний граматичний мінімум Для вираження власних думок



ІЛЮСТРАЦІЯ ДО ВПРАВИ

<p>1</p>  <p>more people / recycle / rubbish nowadays</p>	<p>2</p>  <p>the climate / get / warmer every year</p>
<p>3</p>  <p>more young people / buy / cars nowadays</p>	<p>4</p>  <p>more wild animals / become / extinct these days</p>
<p>5</p>  <p>computers / become / faster every year</p>	<p>6</p>  <p>cities / grow / bigger every year</p>

КОНСТАТУЮЧИЙ ЗРІЗ 1

Name _____ Date _____

I. Complete the sentence with the correct verb

1. Water _____ (boil) at 100C.
2. Stop playing, boys! You _____ (make) too much noises.
3. My mother is not here. She _____ (cook) in the kitchen.
4. The children _____ (take) to the cinema twice a month.
5. I _____ (see) that girl somewhere before.
6. A football match between the two famous teams _____ (play) at present.
7. There _____ (not be) an earthquake for more than ten years.
8. This film _____ (show) in this city before.
9. A liar is a person who _____ (lie).
10. No letters _____ (receive) from the soldier since last year.
11. Fish, meat and vegetables _____ (sell) in the market.
12. John often _____ (forget) to bring his umbrella home.
13. She _____ (sleep). Don't speak so loud!
14. I _____ (look) at this picture for ten minutes but I still do not understand what it is about.
15. No one _____ (know) where he has hidden the treasure.
16. Our washing machine _____ (be) out of order for a few days.
17. Coal _____ (obtain) from coal-mines.
18. I feel very tired. I _____ (read) all this morning.
19. The boats are hurrying into the sheltered bay. A typhoon _____ (come).
20. Why have you brought your dog to school again? You _____ (tell) several times not to do so.

II. Choose the correct answer.

1. **She can't come to the phone now because she _____ for tomorrow's test.**
 - a) studies
 - b) is studying
 - c) has studied
 - d) has been studying
2. **They must be at the sports ground now. They usually _____ basketball on Fridays.**
 - a) play

- b) are playing
c) have played
d) have been playing
3. **I _____ my work already. I'm ready to go for a walk with you.**
a) finish
b) am finishing
c) have finished
d) have been finishing
4. **I _____ breakfast right now. Can you call a little later?**
a) cook
b) am cooking
c) have cooked
d) have been cooking
5. **I _____ this book. Can I borrow it for a week or so?**
a) don't read
b) am not reading
c) haven't read
d) haven't been reading
6. **Maria is good at languages. She _____ French, Spanish and German.**
a) speaks
b) is speaking
c) has spoken
d) has been speaking
7. **So far, he _____ five stories for children.**
a) writes
b) is writing
c) has written
d) has been writing
8. **We _____ for their answer for two months already.**
a) wait
b) are waiting
c) have been waiting
d) have waited
9. **She _____ since Monday.**
a) is sick
b) is being sick
c) has been sick

- d) has been being sick
10. **She _____ since noon. Should we wake her up?**
- a) sleeps
 - b) is sleeping
 - c) has been sleeping
 - d) has slept
11. **How often does Peter go to the swimming pool? – He _____ to the swimming pool every day. He likes swimming.**
- a) goes
 - b) is going
 - c) has gone
 - d) has been going
12. **When is the best time to call you? – I usually _____ till nine in the evening. Call me around ten, if you can.**
- a) work
 - b) am working
 - c) have worked
 - d) have been working
13. **Let's ask Anna to make apple pie for dessert. She _____ great apple pies.**
- a) makes
 - b) is making
 - c) has made
 - d) has been making
14. **Please, be quiet. My children _____ now.**
- a) sleeping
 - b) are sleeping
 - c) have slept
 - d) have been sleeping
15. **The sun _____ in the east.**
- a) rises
 - b) is rising
 - c) has risen
 - d) has been rising
16. **Listen! Someone _____ the piano. Do you hear it? – Yes.**
- a) plays
 - b) is playing
 - c) has played

- d) has been playing
17. **What is Linda doing? – She _____ dinner.**
- a) cooks
- b) is cooking
- c) has cooked
- d) has been cooking
18. **She can't go to the movies. She _____ her homework yet.**
- a) doesn't do
- b) isn't doing
- c) hasn't done
- d) hasn't been doing
19. **Tanya _____ France several times.**
- a) visits
- b) is visiting
- c) has visited
- d) has been visiting
20. **We _____ this report for four hours. I'm tired. Let's have a break.**
- a) write
- b) are writing
- c) have written
- d) have been writing

КОНСТАТУЮЧИЙ ЗРІЗ 2

Name _____ Date _____

Paul looks young for his age. He says he is 56 years old, but nobody him.

is not believing
hasn't believed
believe
believes

I have just applied for a job in the local hospital, now I for an answer from them.

have been waiting
wait
am waiting
have waited

Their car is as good as new though they it for a number of years.

have had
have
are having
have been having

Jack Strom has been a postman all his life; he mail to homes and offices to the people of the town.

delivers
has been delivering
is delivering
has delivered

Jeremy basketball this season; he wants to concentrate on his studies.

hasn't played
isn't playing
hasn't been playing
doesn't play

You may take this magazine. I through it already.

look
have looked
have been looking
am looking

I don't like Alice. She about difficulties of life all the time.

is complaining
has complained
complains
has been complaining

Look here! I simply refuse to believe what you me now.

tell
are telling
have been telling
have told

Jake is a good footballer. Do you know since when football?

he has been playing
he plays
is he playing
has he been playing

As far as I know Mike Italian for quite some time, but he still doesn't understand very much.

has been learning
is learning
has learnt
learns

My cousin Jake has got a lot of books, most of which he

hasn't read
doesn't read
isn't reading
hasn't been reading

Who my newspaper? It was on my desk a minute ago.

have taken
takes
took
has taken

How long a course of lectures on Medieval History?

is Professor Donaldson delivering
does Professor Donaldson deliver
has Professor Donaldson delivered
has Professor Donaldson been delivering

Sonia as a computer programmer this year, but she'd like to try something different in the future.

is working
 has been working
 has worked
 works

Her family from town to town ever since she can remember.
 has been moving
 moves
 is moving
 has moved

Jerry promised to come to work in time. He is not here, and he even
 doesn't call
 hasn't called
 hasn't been calling
 isn't calling

It's raining, and I see you don't have an umbrella. You can borrow mine, I it now.
 did not need
 don't need
 haven't been needing
 haven't needed

Today the world so rapidly; things never stay the same.
 is changing
 has changed
 changes
 has been changing

..... you a ride home yet since he started working in your department?
 Has Sam been giving
 Has Sam given
 Does Sam give
 Is Sam giving

Nora, you look awfully tired. What all day?
 have you been doing
 do you do
 have you done
 are you doing

КОНСТАТУЮЧИЙ ЗРІЗ 3

Name _____ Date _____

I. Choose the correct answer

My cousin Jake has got a lot of books, most of which he

hasn't read

doesn't read

hasn't been reading

isn't reading

David is quite an athlete. He wants to be strong and healthy that's why he every morning.

jogs

is jogging

has been jogging

has jogged

I don't like Alice. She about difficulties of life all the time.

has been complaining

is complaining

complains

has complained

Hello! May I speak to John, please? - Sorry, he is out. He has gone to the library. He for his History exam there.

has been reading

is reading

reads

has read

You may take this magazine. I through it already.

have been looking

look

have looked

am looking

I have found a good job. It's in Brazil. I to go to Brazil. I don't like living in cold climates.

always wanted

is wanting

want

have always wanted

Willy from his Uncle Alex since the latter immigrated to Canada.

does not hear
is not hearing
has not heard
have not heard

Linda's apartment looks nice and tidy because she it every two years.

redecorates
has been redecorating
has redecorated
is redecorating

How long a course of lectures on Medieval History?

has Professor Donaldson been delivering
is Professor Donaldson delivering
has Professor Donaldson delivered
does Professor Donaldson deliver

I have just applied for a job in the local hospital, now I for an answer from them.

am waiting
have been waiting
wait
have waited

Sara, my next door neighbour, has a car, but she it very often.

doesn't use
isn't using
hasn't used
hasn't been using

There! this big heavy cloud in the sky; I am sure it'll rain in a minute.

Have you been seeing
Do you see
Have you seen
Are you seeing

You do not hear what I am saying because you very absent-minded today.

are
have been

is

are being

What are you looking for? - I my umbrella somewhere, and now I don't know where it is.

leave

have left

have been leaving

has left

You do not hear what I am saying because you very absent-minded today.

are

have been

is

are being

Do you remember me? - Of course, I do. We several times before.

meet

met

have been meeting

have met

Susan is a fashion designer. Now, she at a new set of clothes to be shown at a fashion show in April.

has been working

has worked

works

is working

How long..... you.... English? - For 6 years.

learn

have been learning

is learning

have learned

Hurry up! The train in 5 minutes.

leaves

has left

is leaving

has been leaving

For many years American schools federal aid for special purposes.

have received

are receiving

receive

have been receiving

I'll go for a walk with you if the weather fine.

has been

is being

will be

is

How do you like the weather? - Awful, it ... still.... outside.

does rain

is raining

has been raining

has rained

Do you have any plans for the weekend? -Yes, my granny, so I'll be meeting her.

has been coming

comes

has come

is coming

Madonna 15 albums so far.

has been recording

records

has recorded

is recording

II. Put the verbs in brackets into the Present Simple or Present Continuous

- Excuse me. I 1) _____ (look for) Mr Harris.
- He's upstairs. I 2) _____ (go) there myself.
- Oh, really? Can I come with you?
- Sure. 3) _____ (you / work) here?

- Yes. I **4)** _____ (**work**) in the Sales Department. How about you?
- I **5)** _____ (**be**) Mr. Harris' secretary, Susan Blair.
- Tony Miller. Nice to meet you.
- Nice to meet you, too.
- What **6)** _____ (**you /do**) tonight? We could go for a coffee.
- I usually **7)** _____ (**leave**) work at 4, but today I **8)** _____ (**stay**) late because we **9)** _____ (**have**) an important meeting and Mr. Harris **10)** _____ (**need**) me. Sorry – some other time, perhaps.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of such a topical problem as the methodical aspects of studying the communicative grammar at the intermediate level (B1) in English.

The object of the work can be defined as the process of forming the foreign grammatical competence at the intermediate level (B1) in English in high school.

The main aim of the paper consists in the theoretical substantiation of the effectiveness of the communicative approach to teaching English grammar in general and teaching Present Tenses in particular.

It determined the accomplishment of such objectives as:

- to analyze various methodical approaches to teaching English grammar
 - to create a set of communicative grammatical tasks for teaching Present Tenses according to the situations of communication.

Two main methods - grammar-translation and communicative - in teaching English grammar are analysed in the work. The effectiveness of the communicative approach to teaching English grammar is offered in the work. During the experimental training and using communicative approach in teaching English grammar it was confirmed that the achievement of a high level of grammatical competence in high school is possible in case of using communicative approach.

The scientific novelty of the presented research lies in the creation of a set of communicative tasks for teaching Present Tenses to improve the ability to communicate competently in oral and written form.

Key-words: *speech activity, communicative situation, grammatical competence, grammatical skill, grammatical structure*